

ЗАТВАРАЊЕ ПОГЛАВЉА ПРИ ПРИСТУПАЊУ ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – ПИТАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ПОЛОЖАЈ ЖЕНА

аутори:

Гаврило Керкез
Јован Д. Малешевић

***Апстракт:** Уколико бисмо симплификацијом издвојили два засебна ентитета, потпуно одвојена један од другог, од којих би један био Босна и Херцеговина, а други Европска унија, створили бисмо предуслов за много јаснију слику огромних недостатака босанско-херцеговачког приступа тековинама Европске уније. Нагрижени темељи државног конституционализма, гдје се у неколико случајева чак доводи у питање и сам концепт правне државе и владавине права, употпуњен недостатком друштвене визије усредсређене ка темељним европским вриједностима, даје извјесне контуре проблематике социјалног положаја жена уопште, али и положаја жена у оквиру питања образовања.*

Циљ овог рада јесте анализа постојеће ситуације у оквиру дате тематике, гдје ће аутори покушати приказати линију имплементације европских вриједности, проблеме са којима се суочава Босна и Херцеговина на путу потпуне десегрегације и демаргинализације женске популације, при томе приказујући да је поред легалистичког приступа, кроз усвајање и измјену низа законских и подзаконских аката, неопходан и „bona fides“ приступ цијелокупном имплементацијском процесу у циљу истинског кретања ка реформама рудиментарног друштвеног и правног система.

Кључне ријечи: положај жена у Босни и Херцеговини, право жена, Европска унија, правна држава и владавина права, систем образовања.

1. Увод

Почетак ове тематске анализе са собом носи методолошку замку, која колико год бенигтно изгледала на први поглед, у себи крије опасност погрешне употребе потенцијалних закључака до којих бисмо могли доћи и који би могли пољуљати саму основу наше анализе. Фокус који би требало да буде оличен у оквиру индивидуалистичког истраживачког приступа оваквој теми, заправо би био погрешан и та недаћа би настала управо због комплексног процеса приступа Европској унији од стране Босне и Херцеговине.

Систем имплементације вриједности на којима се темељи Европска унија, као и сам процес прикључивања Босне и Херцеговине овој правној и политичкој заједници европских народа, захтијева приступ који је у супротности са нашом тематиком. Иако ће сам поступак преговарања, у политичком и правном смислу, при отварању и затварању поглавља¹ приморати Босну и Херцеговину ка индивидуалном истраживању и имплементацији вриједности сваког појединачног поглавља, у научном смислу је потпуно илузорно покушати изоловати једну тематику из преговарачких поглавља и на основу таквог херметичног приступа покушати разазнати одређене законитости. С тим у вези, фокусирање на питања образовања и положај права жена у датом оквиру имаће примаран значај, али уз јасност да из вида не смијемо губити однос између права жена према другим правима загарантованим европским вриједностима и њихов међуднос.

Специфичност имплементације *acquis communautaire*² у босанско-херцеговачком систему, налази се у дуготрајном припремном поступку прилагођавања законодавства Босне и Херцеговине већ поменутих вриједностима. Важну улогу у том приближивању одиграло је усвајање Болоњске декларације, која је од почетка примјене 2006. године изложена бројним проблемима. Самим тим, права жена у образовању овдје бивају изложена секундарној угрожености, тиме што иако је усвајањем Болоњске декларације

---

¹ „Преговори о приступању су преговори о условима под којим држава кандидат приступа Европској унији и њеним оснивачким уговорима, а који се након завршетка преговора утврђују међународним уговором између држава чланица Европске уније и држава кандидата, тзв. Уговором о приступању. Приступни преговори се воде на основу преговарачког оквира који одређује метод и водеће принципе преговора, у складу са Закључцима Европског савјета од децембра 2004. Преговори се воде у оквиру Међувладине конференције у којој учествују државе чланице ЕУ, с једне, и државе кандидати, с друге стране. Током преговора, преговарачке позиције Европске уније заступа предсједавајући Савјета Европске уније, док са стране државе кандидата то чини државна делегација. Ступање у чланство Европске уније условљено је прихватањем свих права и обавеза на којима се заснива Европска унија и њен институционални оквир, обухваћених под појмом правне тековине“. За више информација као и понаособ набројана поглавља види: *Преглед преговарачких поглавља*, URL: <http://ukljuciseu.org/bih-u-eu/pregovaracka-poglavlja/>, (09. 09. 2018).

² „Правна тековина ЕУ један је од најзначајнијих правних и политичких принципа европских интеграција. *Acquis* је скуп права и обавеза које све државе чланице обавезују и повезују унутар Европске Уније. Појам *acquis* односи се на укупна права, обавезе и преданости Заједници, који су кумулирани развојем интеграционог процеса, или које је ЕУ остварила до данас, досегла у правном и политичком смислу“. За више информација види: *Acquis communautaire*, Дирекција за европске интеграције, (24. 06. 2010); URL: <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4533&langTag=bs-BA>, (09. 09. 2018).

створена ближа веза са Европом, новонастали високо-образовни систем представља неку врсту болоњског хибрида, чиме су права жена су превасходно угрожена због лоше имплементацији Болоњске декларације кроз Законе о високом образовању.

И док је неизоставно важно ову тематику гледати из политичко/легалистичке перспективе, везујући је за својеврсне правне и политичке оквире, не смијемо губити из вида социјалну природу самих права, као и друштвени фактор који игра веома важну улогу у формирању друштвене свијести. С тим у вези, традиционалнија и конзервативнија друштвена свијест игра важан ограничавајући фактор ка потпуној културној еманципацији женског дијела популације у Босни и Херцеговини.

На основу свега већ наведеног, могли бисмо издвојити методолошки приступ овој тематици који позиционира тему женских права као примарну сврху овог рада. При томе је важно нагласити да ова тема неће бити посматрана индивидуално, него ће кључну улогу играти и анализа саме тематике на основу њеног посматрања у оквиру цјелокупног европског система вриједности; такође, секундарна штета коју ова права трпе кроз ригидан образовни систем, али и друштвена свијест која ствара поприлично негативан ефекат којим се онемогућавања унапријеђивање схватања деградираног положаја жена, како би се ти недостаци отклонили, осуђују женски дио популације на практичну немогућност остваривања њихове културне и економске еманципације, а тиме и напредовање цјелокупног друштва.

2. Интердисциплинарни приступ правима жена

2.1. Однос питања образовања према правима жена

Транзицијски период који је настао после крвавих ратних година, први пут је суочио Босну и Херцеговину са потребом приступања западно-европским вриједностима. Чак и у ранијим политичким творевинама, овај дио балканске територије дијелио је одређену самосвијест са Западом, али тек крајем XX вијека, те врсте западних вриједности постале су превалентни фактор. Самим тим, Босна и Херцеговина је једини спас свог територијалног интегритета пронашла управо у једном таквом европском гаранту. Један облик политичког отпадништва који је Босна и Херцеговина играла кроз претходну Југославију према Западној Европи, створио је последицу неповјерљивости европских политичких елита према простору Балкана. У жељи да неповољан положај врати на пристојнију линију отпора, али и како би убрзала процес приступања Европској унији, схватајући спорост европског процеса интеграције земаља Балкана, Босна и Херцеговина је преузимала многе кораке имплементација европских вриједности чак и у периоду у коме ти кораци нису били захтијевани.

Политички приступи Босне и Херцеговине ка убрзаној имплементацији европских вриједности имале су драстичне последице по питање образовања. Недовољна анализа студије извољивости усвајања болоњског система образовања, као и одсуство потребног плана хармонизације претходног система образовања са новим, ставили су друштвени аспект образовања у изузетно тежак положај. У тренутку усвајања болоњског система образовања, неспремност и неспретност приступа Босне и Херцеговине довели су до усвајања само одређених дијелова датог модела, док се у пракси и даље сачувао претходни систем. С тим у вези, стварање једног новог полумодела образовања довео је до велике опасности – да се тај нови, тј. тренутни систем образовања прогласи задовољавајућим и да се било каква потреба његове поновне реформе стави *ad acta*.

Због тога сва досадашња писанија по питању имплементације новог образовног модела у себи крије једну страшну осуду, која је прије свега секундарног карактера и која се углавном превиђа, те јој се готово и не посвећује дужна пажња. Многобројне анализе потврђују задовољавајуће стање образовања *per se* када се ради о питању заштите права жена.³ Таквим приступом могли бисмо издвојити два типа образовања: формални и суштински.

Формални приступ образовању, у коме бисмо изједначили образовање са законским прописима који се тичу истога, себи даје уточиште од било каквог облика непосредне дискриминације жена, јер се кроз њих наглашава потпуна слобода приступа

---

³ Дардић Д. и Марковић С, *Приручник за праћење примјене Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације над женама*, Хелсиншки парламент грађана Бањалука, Графид – Бањалука, април 2015, стр. 13.

образовном процесу женском полу. Међутим, ситуација је алармантнија уколико питање образовања посматрамо из суштинске перспективе, која даје сигурност посредном облику дискриминације који се врши према женској популацији. Питање образовања ни на који начин не смије бити ограничен на тај формални приступ, него се треба посматрати шире, из суштинског аспекта, гдје је заправо образовање синоним за самоостваривање.

Иако формални приступ образовању пружа спас за стварање фиктивне усаглашености са европским вриједносним системом и системом заштите људских права, чак и у оквиру законске регулативе се крије један изузетно тежак проблем који само указује да формално образовање представља почетни корак, почетно мјерило које служи за остварење коначног циља – суштинског образовања – тј. тежње ка самоостварењу. У том смислу, проблематика лоше имплементације формалног типа образовања, одражава се и на суштинском плану, онемогућавањем и одузимањем одговарајуће могућности за самоостваривањем. Питање нострификација диплома⁴, којим се и негира сама основа Болоњске декларације, показало се алармантним у посљедње вријеме, из више разлога. Проблематика Босне и Херцеговине налази се у неразвијеном систему нових вриједности на тржишту рада, који укључују и мноштво примјера у коме не постоји комплементаран пословни оквир чиме се практично великом броју младих људи онемогућава приступ тржишту рада. Самим тим, питања права на самоостваривање и саморазвијање доживљавају своју негацију, гдје оправданост овакве катастрофалне политике Босна и Херцеговина *a priori* налази у виду увијек присутне, недовољне развијености државе.

Ситуација своју алармантност достиже на нижем нивоу образовања, када је ријеч о средњошколском и основношколском образовању. Као и у многим већ раније наведеним случајевима питање образовања која у фокус стављају права жена, подведена су кроз етничку сегрегацију и дискриминацију миноризоване популације у оба ентитета. Проблематика на простору Федерације Босне и Херцеговине испољена је у виду нерјешавања проблема „двје школе под једним кровом“⁵, док је на простору Републике Српске и даље спорно питање назива матерњег језика.⁶

---

⁴Проблематика нострификације диплома уређена је посебним законима (нема јединственог закона за цијелу територију који је донијела држава БиХ), те је на подручју гдје се налази већина институција БиХ, још увијек на снази Закон о нострификацији и еквиваленцији иностраних школских свједочанстава – пречишћени текст („Службени лист СР БиХ“, 7/88).

⁵ Како је то наведено у *Human Rights Papers, Paper 37, Алтернативни аналитички извјештај о апликацији Босне и Херцеговине за чланство у Европској унији 2018: Политички критерији*, Иницијатива за мониторинг европских интеграција у БиХ, Сарајево, фебруар 2018, стр 41: „На подручју Федерације Босне и Херцеговине није дошло до помака када је ријеч о укидању „двје школе под једним кровом“, које су присутне у Херцеговачко-неретванском, Средњобосанском и Зеничко-добојском кантону. Иако је у Херцеговачко-неретванском кантону Опћински суд утврдио, а Врховни суд потврдио, да ова пракса представља дискриминацију на основу етничке припадности, нису проведене никакве мјере за извршење коначне и правоснажне пресуде.

⁶„Неравноправан статус у приступу образовању те ограничавање права ђака у основним и средњим школама у ентитету РС да матерњи језик зову босанским језиком, те неадекватно уређење статуса службених језика и њихових назива на државном/ентитетском нивоу, и даље је највидљивији примјер кршења права припадника повратничке заједнице. Ђаци у подручним школама у Врбањцима код Котор-

У изједначавању образовања са самоостваривањем налази се и тежак задатак за анализу, који су то разлози који индивидуално утичу на низак образовни стандард. Разлог таквог проблема крије се што у недостатку прецизних података, што због питања актуелног проблема миграција, али и питања огромног постотка незапослености међу младима. Плурални разлози који се међусобно преламају и преплићу чине неопходним присуство свих фактора како би дошло до већ раније наглашене појаве негативног циља. У таквом тумарању изузетно је тешко изоловати сам проценат дискриминације жена који настаје у пост-образовном процесу, приликом запошљавања, гдје се као један од видова маргинализације наводи и огроман утицај друштвеног контекста. Због такве особине, да права жена буду секундарно нарушена у оквиру неке примарне дискриминаторне политике (као што је случај са формалним образовним контекстом), практички је немогуће пронаћи јасну, издвојену везу између основа и посљедице – између образовања као основа за постизање самоостваривања и посљедице која је предсављена у виду дискриминаторне политике – управо због плуралистичког броја фактора, елемената наизглед независне друштвене стварности и политичке проблематике, кроз који се испољава неспроводљивости истовјетног приступа при образовању оба пола.

2.2. Однос друштвене свијести и контекста према правима жена

Док смо у неким дијеловима постојеће анализе вршили разне подјеле с циљем приближавања проблематике и схватања детаља који се налази иза кулиса, који се често пренебрегавају и самим тим не добијају потребну пажњу, једна ствар је у скоро свим извјештајима наглашавана. Ради се о једној наследној црти друштвеног контекста који нас историјски обиљежава и тиче се конзервативнијег погледа на свијет. У том смислу доминација једног таквог тока политичке мисли, укоријењено је у друштвено биће, тиме стекавши и снагу општенародног прихватања устаљених правила понашања. Изложеност овог простора свјетским вриједностима у периоду глобализације довело је до преваленције нових вриједностима, чиме је дошло до отвореног сукоба између старог и новог, чиме је дошло до питања који ће утицај превладати.

Колики је утицај друштвених стереотипа на питање образовања женске популације најбоље показује извјештај Комисије Уједињених Нација за елиминисања свих облика дискриминације према женама. „Комитет понавља своју бригу око трајних патријархалних ставова и дубоко укоријењених стереотипа који се тичу улога и одговорности жена и мушкараца у породици, али и у друштву. Тиме се наглашава да такви ставови и стереотипи играју важну улогу у онемогућавању имплементације Конвенције, како таква понашања представљају основ за: (а) неповољнији положај жена у политичким странкама и јавном животу, посебно у мјерама доношења одлука,

---

Вароша и Коњевић Поља код Братунца настајају са бојкотом наставе и одржавањем инструктивне наставе у сарадњи са школама из ентитета Федерације БиХ. Опћински суд (Основни суд, прим. аут.) у Сребреници донио је првостепену пресуду у корист родитеља ученика/ца из Коњевић Поља, којом је потврђено право да језик који изучавају у школи зову босанским језиком“, *Ibidem*, стр. 41-42.

као и на тржишту рада; (б) преваленцији насиља над женама и в) полној сегрегацији која се рефлектује у приступу образовања женске популације.“⁷

Ситуација постаје још и отежанија на сеоским подручјима. Пораст сиромаштва, посебно сиромаштва жена, додатно воде ка вишеструкој маргинализацији жена на селу које традиционално предњаче у сивој економији његе и које за свој свакодневни тешки рад не примају накнаду јер се тај рад подразумева и, на неки начин, од њих и очекује. Неплаћени физички рад бриге за домаћинство, недостатак предшколских установа за одгој и образовање дјецe, као и старање за ширу породицу директно утиче на могућност жена на селу да се укључе у процесе доношења одлука о њиховој локалној заједници.⁸

У таквом односу ствари, као једино потенцијално рјешење јесте развијање друштвене свијести, међутим тај корак је унапријед суочен са драстичним проблемима, гдје се његов континуитет спријечава, превасходно политичким заокретом цјелокупне европске заједнице народа ка десном популизму, чиме се по већ ко зна који пут потенцира ослањање на историјске вриједности, конзервативни приступ и тиме онемогућавање унапријеђивања грађанског друштва. Сваки скок у прошлост, у историјски контекст гдје не доминира грађанска свијест, води до недвосмисленог кршења људских права као једног императивног елемента модерног правног и социјалног модела који кроји државу као заједницу свих њених грађана. Проблематика се не рјешава ни спровођењем умјереније политике, јер и она не улаже довољно утицаја на обраћање пажње на права жена. Притисак који би Европска унија могла уложити како би на неки начин тражила имплементацију усвојене Конвенције, практички је нестао онога тренутка када је нестао политички притисак исте те Европске уније против Босне и Херцеговине, када је било ријеч о спровођењу пресуде Европског суда за људска права у случају Сејдић и Финци против Босне и Херцеговине.

2.3. Однос тржишта рада према правима жена

Приступ социјалној политици Босне и Херцеговине, разводњен ентитетском партикуларизацијом, али и непостојањем довољне компаративне анализе социјалних права у смислу једне кохерентне цјелине, отежава могућност доношења једног „кровног закључка“ који би се тицао цјелокупне проблематике социјалне политике. Недостатак једне такве анализе, као што ћемо видјети доцније, представља огроман проблем у неуспјешном тумачењу и објашњењу због чега се високи проценат образоване женске популације рефлектује у драстично нижем проценту заступљености истог дијела популације на тржишту рада.

---

⁷ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Bosnia and Herzegovina*, 30. July 2013, стр. 6.

⁸ *Алтернативни CEDAW извјештај: извјештај организација цивилног друштва о примјени закључних запажања и препорука CEDAW комитета за Босну и Херцеговину 2013. – 2017*, Хелсиншки парламент грађана Бањалука и Права за све, Сарајево, Графид – Бањалука, стр. 126, URL: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDaW-WEB-final-novembar-2016.pdf>, (09. 09. 2018).

Селективни подаци које ћемо користити у сљедећим пасусима припомоћи ће нам у приказивању парадокса, који управо због недостатка толико поменуте компаративне и потпуне анализе, неће моћи бити детаљно објашњен. То нас доводи и до препознавања проблема који је поприлично распрострањен у нашем друштву, али при чему немамо довољно информација шта је узрочник тог проблема, односно из ког извора проистичу таква парадоксална стања.

Подаци доступни на основу истраживања Агенције за статистику Босне и Херцеговине из 2018. година, показује чак и већи број уписаних студената женског пола на све године студија⁹, док је ситуација у основношколском¹⁰ и средњошколском¹¹ образовању поприлично изједначена. Стање у образовању и броју заступљености женског пола на позицијама наставника и професора знатно је доминантнија у односу на мушки пол, што се може видјети из поменутих статистика. Питање равноправности полова и даље није тема наставних садржаја основног и средњег образовања. Равноправност полова није интегрисана у образовни систем, у наставним садржајима преовлађују приче о мушкарцима, а уопште се не ради на елиминацији стереотипног представљања улога жена и мушкараца у приватном и јавном животу. Од свих мањинских заједница и вишеструко дискриминисаних жена, најтежи живот воде ромске дјевојчице и младе жене, али и дјевојчице (и дјечаци) са инвалидитетом, које су скоро у потпуно искључени из образовног система.¹²

Са друге стране, учешће припадница женског пола на тржишту рада је значајно нижи и износи нешто више од 40%. С тим у вези, статистички подаци стварају својеврстан парадокс, онај у коме постоји драстична разлика у просјеку између броја дипломираних припадница женског пола и броја запослених жена на тржишту рада. У оквиру математичког показатеља не постоји ниједно квалитетно објашњење зашто укупан број од 59% дипломираних припадница женског пола у односу на укупан број дипломираних мушкараца, прераста у само 42% запослених жена на тржишту рада. Како високо-образовање представља један од окосница при стварању нове радне снаге, поприлично је јасно да Босна и Херцеговина није пружила задовољавајуће одговоре на такву драстичну разлику између процената, односно из чега проистиче толики пасивизам.

---

⁹ Од укупног броја од 83 027 студената на свим годинама студија, број студената женског пола износи 46 825, док је студената мушког пола знатно нижи – 36 202. За више детаља, види: *Демографација и социјалне статистике. Статистика образовања – високо образовање у школској 2017/2018. години*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, стр. 2, URL: http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_05_2017_Y2_0_BS.pdf, (09. 09. 2018).

¹⁰ Од укупног броја од 282 614 ученика, 137 353 представљају ученице. За више детаља, види: *Демографија и социјална статистике. Статистика образовања – основно образовање у школској 2017/2018. години*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, стр. 4, URL: http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_03_2017_Y2_0_BS.pdf, (09. 09. 2018).

¹¹ Од укупног броја од 124 368 ученика, број ученика износи 62 309. За више детаља, види: *Демографија и социјалне статистике. Статистика образовања – средње образовање у школској 2017/2018. години*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, стр. 2, URL: [http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_04_2017_Y2_0_BS](http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_04_2017_Y2_0_BS.pdf), (09. 09. 2018).

¹² Гаврић С, Хаџић И, Бошњак Е, Загорац М, Ханушић-Бећировић и Лекић М, *Наранџасти извјештај 2016. Годишњи извјештај о стању људских права жена у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар, Хелсиншки парламент грађана Бања Лука, фебруар 2016, стр. 19.

И као што смо већ раније наглашавали потребу схватања дуалног приступа права на образовање, гдје се као први корак износи потреба за што бољим образовањем и саморазвијањем, и другог корака који се успјешно остварује кроз примјену стечених знања на тржишту рада, у томе се приказује својеврсна занемареност коју држава показује ка новој радној снази. Тренутна ситуација нам указује на проблем, али нам и не показује шта је узрок датог проблема. Ситуација досеже своје додатне потешкоће када на дате резултате придодемо и утицај других фактора, као што су повећани степен миграцијâ, као и огроман постотак незапослености младих, јер у таквим ситуацијама готово је немогуће ову диспропорцију постотака приказати као индивидуални проблем са монистичким фактором. Док бисмо дио објашњења драстичног пада процента могли базирати на чињеници постојеће дискриминације жена на тржишту рада, тешко је замислити да је ријеч само о таквом индивидуалном утицају на један тако комплексан проблем као што је овај. С тим у вези, тешко је и прогноzirати да ли би се са порастом привредне дјелатности и смањењем процента незапослености уопште, повећао проценат броја запослених жена на тржишту рада. Тек би аналитичким приступом, у којима би се препознала озбиљност константне деградације женског пола и искључиво фокусирање на тражење одговора на просто питање могли изнаћи неки одговори, који су неопходни у потреби културне и економске еманципације великог дијела друштва.

Такав аналитички приступ би могао у свој истраживачки корпус унијети и преиспитивање питање „полног уговора“. Ако послѣ свега поставимо још једно питање које себи, у тексту *Сопствена соба*, поставља и Вирџинија Вулф говорећи о томе зашто нема пуно жена списатељица, оно би парафразирано, морало да гласи: зашто, дакле нема жена у историји нашег друштва? И тим питањем заправо правимо корак у једну нову теоријску област друштвених односа која грађанско друштво дијели на приватну и јавну сферу, а односе између мушкараца и жена детерминише тзв. полни уговор по којем мушкарцима припада јавна, а женама приватна сфера друштвеног живота и моћи. Полни уговор како се најчешће преводи је: „Скуп имплицитних и експлицитних правила која уређују односе међу половима, а која одређује различит рад и вриједност тог рада, одговорности и обавезе за мушкарце и жене. Одржавају се на три нивоа – у култури – норме и вриједност друштва; институцијама – породична давања, образовање, политика запошљавања итд; и процесу социјализације, примарно у породици.¹³

---

¹³ Цитирано према *100 речи о равнoprавности: Речник термина о равнoprавности жена и мушкараца*, први пут објављено као *One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men*, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998. превод на српски: Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равнoprавност полова, 2004.

3. Закључак

Досадашње ријечи које су биле посвећене правима жена приказане у перспективи Босне и Херцеговине, имале су за циљ фокусирање на постојеће стање ствари, како бисмо на основу таквих закључака могли видјети у ком смјеру би се будућност могла кројити на овом простору. Симптоматичност постојећег система налази се у приказивању конфузије која је тренутна у оквирима политике која и сама кроји друштвену стварност. Такво неприродно стање настало је у виду неодлучности, нејасности и непостојаности планске политике, непостојања јасних корака који би требало да буду предузети у скоријој и даљој будућности.

Права жена, уважавања и прихватање модерне улоге овог дијела популације и даље су на ниском нивоу, гдје се чак у неким ситуацијама иде у постепено занемаривање истих. Унутрашња уставна питања, проблеми и полемике који су изузетно доминантни у тренутном јавном простору онемогућавају функционисање Босне и Херцеговине као суверене, грађанско-правне државе. Свој једини спас она види у чланству у оквиру Европске уније, гдје и такав корак наилази на велику силу отпора који се види у конзервативном моделу мишљења који влада овим просторима. Ствар се погоршава у томе што неспровођењем темељних конвенцијских текстова које је Босна и Херцеговина објеручке прихватила, заправо се и сам процес европеизације овог територијалног простора временски одужује, чиме се може поставити питање и искреног европског пута Босне и Херцеговине.

Истинско уважавање права жена, као и других веома крхко спровођених права у Босни и Херцеговини зависи од два услова. Први од њих се налази у потреби промјене политичке стварности, коријените измјене вођења саме политике, гдје би као најјаснији корак спремности ка европском путу био у виду уважавања и испуњавања државних обавеза. Због уставно-територијалне партикуларизације о којој смо одвећ раније говорили, као и непостојања истинског *bona fides* приступа према истинској примјени духа закона, овај приступ би могао бити тешко остварив. Можда и највјероватнији положај Босне и Херцеговине у будућности зависи од притисака које би Европска унија вршила према овој држави. Колика ће бити воља европске заједнице народа да константно упозорава на правне обавезности, као и спремности за прихватање таквог недораслог и неодговорног потенцијалног члана, одразиће се и на права жена, која се на основу овог државног *malae fidae* приступа, поштују искључиво због вишег циља – напредовања ка европском путу.

4. Литература

1. *100 речи о равноправности: Речник термина о равноправности жена и мушкараца*, први пут објављено као *One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men*, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998. превод на српски: Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, 2004.
2. *Алтернативни CEDAW извјештај: извјештај организација цивилног друштва о примјени закључних запажања и препорука CEDAW комитета за Босну и Херцеговину 2013. – 2017*, Хелсиншки парламент грађана Бањалука и Права за све, Сарајево, Графид – Бањалука,
URL: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDaW-WEB-final-novembar-2016.pdf>, (09. 09. 2018).
3. *Acquis communautaire*, Дирекција за европске интеграције, (24. 06. 2010),
URL: <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4533&langTag=bs-BA>, (09. 09. 2018).
4. Гаврић С, Хаџић И, Бошњак Е, Загорац М, Ханушић-Беџировић и Лекић М, *Наранџасти извјештај 2016. Годишњи извјештај о стању људских права жена у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар, Хелсиншки парламент грађана Бања Лука, фебруар 2016.
5. Дардић Д. и Марковић С, *Приручник за праћење примјене Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације над женама*, Хелсиншки парламент грађана Бањалука, Графид – Бањалука, април 2015.
6. *Демографација и социјалне статистике. Статистика образовања – високо образовање у школској 2017/2018. години*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине,
URL: http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_05_2017_Y2_0_BS.pdf, (09. 09. 2018).
7. *Демографија и социјална статистике. Статистика образовања – основно образовање у школској 2017/2018. години*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине,
URL: http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_03_2017_Y2_0_BS.pdf, (09. 09. 2018).
8. *Демографија и социјалне статистике. Статистика образовања – средње образовање у школској 2017/2018. години*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине,
URL: http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_04_2017_Y2_0_BS, (09. 09. 2018).
9. *Преглед преговарачких поглавља*,
URL: <http://ukljuciseu.org/bih-u-eu/pregovaracka-poglavlja/>, (09. 09. 2018).

10. *Human Rights Papers, Paper 37, Алтернативни аналитички извјештај о апликацији Босне и Херцеговине за чланство у Европској унији 2018: Политички критерији*, Иницијатива за мониторинг европских интеграција у БиХ, Сарајево, фебруар 2018.
11. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Bosnia and Herzegovina*, 30. July 2013.

ACCESSION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA TO THE EUROPEAN UNION – WOMEN'S RIGHTS CONCERNING THE QUESTIONS OF EDUCATION

authors:

*Gavrilo Kerkez
Jovan D. Malešević*

***Abstract:** If we would try, by using the method of simplification, to point out two completely separated entities, in which one would be Bosnia and Herzegovina, and another European Union, then we would have some basic insight in a huge problem that Bosnia-and-Herzegovina faces in trying to become a part of European Union. Devastated foundations of state constitutionalism, where we could even doubt in implementation of Rule of Law, without clear vision towards European values, gives us an opportunity to understand even the difficult position of women's rights in the current system of Bosnia and Herzegovina.*

The goal of this paper is the analysis of the current situation of women's rights, where we as authors would try to show up the line of implementation of that already mentioned European values, problems which faces Bosnia and Herzegovina on her path towards complete desegregation and dehumanization of women and their rights, while showing up that the key role besides the legal approach, has the „bona fides“ approach of the whole society towards the reform of the rudimentary social and legal system.

Key words: Women's rights in the system of Bosnia and Herzegovina, European Union, Rule of Law, System of Education.